

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสื่อมวลชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสังคมโลก ในฐานะสถาบันหนึ่งในสังคมที่มีภารกิจหน้าที่ที่กระทำต่อสังคมอย่างหลากหลาย ทั้งในด้านการให้บริการแก่สังคม ไม่ว่าจะเป็นนำเสนอข่าวสาร ให้ความรู้ และความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ และให้ความบันเทิงดังนั้นสื่อมวลชนจึงมิได้มีเพียงบทบาทในการเปิดโลกทัศน์ให้กับคนในสังคมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการวิเคราะห์ตีความ ปลุกฝังทัศนคติและถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกด้วย สื่อมวลชนจึงเป็นตัวสะท้อนภาพเหตุการณ์และสถานการณ์บางอย่างที่ดีและไม่ดีให้กับคนในสังคมได้รับรู้ สื่อมวลชนจึงอยู่ในฐานะที่เป็นทั้งผู้เรียกร้อง ปกป้อง รักษาสิทธิผลประโยชน์เพื่อความถูกต้องให้แก่สังคม อย่างไรก็ตามบางครั้งยังถูกกล่าวหาว่าเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ความเสียหาย ความไม่ถูกต้อง ความไม่เหมาะสมต่างๆ สื่อมวลชนจึงเป็นเสมือนใจทักและจำเลยของสังคมด้วย ทั้งนี้เนื่องด้วยเนื้อหาสารที่ปรากฏทางสื่อในปัจจุบันนั้น นำเสนอเรื่องราวมากมายหลายรูปแบบ ซึ่งอาจจะเป็นเนื้อหาในแง่ที่คนส่วนมาก หวั่นวิตก เพราะมีคุณลักษณะที่ไม่สอดคล้องไปกับแนวคิดหลักหรือค่านิยมของสังคม หรือต่อต้านสังคม (Anti-social) เช่น การแสดงความก้าวร้าวรุนแรง ภาพลามกอนาจาร การกดขี่ทางเพศ แต่ในทางตรงกันข้ามการนำเสนอเนื้อหาที่มีคุณค่าที่สอดคล้องสนับสนุนสังคม (Prosocial) ส่งเสริมการดำรงรักษาแบบแผนที่มีอยู่ของสังคมให้มีเสถียรภาพยั่งยืนนั้นก็มิให้พบเห็นอยู่ไม่น้อย เช่น การแสดงแบบอย่างพฤติกรรมความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคม ความเห็นอกเห็นใจต่อชะตากรรมของคนร่วมสังคมที่ประสบความลำบาก ตรงกันข้ามได้มีการศึกษาศักยภาพสื่อมวลชนด้านการนำเสนอเนื้อหาในเชิงสร้างสรรค์หรือเสริมสร้างสังคมนี้อย่างต่อเนื่องมาแล้ว ตั้งแต่อดีตตั้งที่นักวิชาการกลุ่มหนึ่งในอเมริกา มีความเชื่อว่าสื่อโทรทัศน์สามารถดึงเอาพฤติกรรมด้านที่เรียกว่าเป็นแบบเสริมสร้างสังคม (Prosocial Behaviors) ออกมาได้ ในช่วงปลายทศวรรษ 60 พบว่ามีรายการโทรทัศน์ซึ่งมุ่งชี้ศักยภาพในการสร้างผลด้านบวกให้กับผู้รับสารซึ่งเป็นเด็ก เช่น Mister Roger's Neighborhood และ Sesame Street และ ในต้นทศวรรษที่ 70 นักวิจัย 2-3 คนได้ทำการศึกษาค้นคว้าศักยภาพของโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับพฤติกรรมความเห็นแก่ผู้อื่นของเด็ก (Altruistic Behaviors) เช่น ความใจกว้างไม่เห็นแก่ตัว การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ และการ

ร่วมมือร่วมใจกับผู้อื่น สนใจพฤติกรรมนี้ของ นอกจากนั้นยังสนใจศึกษาว่ากลุ่มเด็กที่มีการชมรายการโทรทัศน์ประเภทนี้อย่างตั้งใจนั้น จะแสดงออกพฤติกรรมดังกล่าวอย่างไร

ในช่วง ค.ศ. 1975 การศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องของ Friedrich and Stein พบว่าการชม Mister Rogers' Neighborhood มีผลทำให้ผู้ชมทุกคนมีแนวโน้มจะบรรยายถึงพฤติกรรมสร้างสรรค์สังคม (Prosocial Behaviors) ได้มากขึ้น และถึงแม้ว่าจะไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็นในการศึกษาเดียวกันนี้ ผู้ชมและผู้ที่ไม่ได้ชมจะถูกสร้างสถานการณ์ให้ช่วยเหลือเพื่อนของพวกเขา พบว่าเด็กที่ดู Mister Rogers' Neighborhood จะมีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ดูเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าโทรทัศน์ เป็นสูตรสำคัญในความพยายามให้การศึกษาซึ่งต้องการรายการที่มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะเป็นการให้ต้นแบบหรือแบบแผนสำหรับพฤติกรรมใหม่ๆ นี้ นอกจากนี้ยังมีนักวิจัยท่านอื่นได้คาดคะเนศักยภาพของโทรทัศน์ ในด้านที่มีอิทธิพลต่อทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Skill) ตัวอย่างเช่น ในงานของ Fryear & Thelen, 1969 ; Gorn, Goldberg, & Kanungo, 1976 และการศึกษาอิทธิพลต่อการควบคุมตนเอง (self Control) เช่น งานของ Friedrich and Stein, 1973 ; Sprafkin & Rubinstein, 1983 ต่อมาเมื่อกลางทศวรรษที่ 70 ก็มีความพยายามที่จะศึกษาความสามารถของโทรทัศน์ในศักยภาพด้านเสริมสร้างสังคม หลายๆ รายการสำหรับเด็กโตกว่าและหวังค้นหาผลลัพธ์ที่มากกว่าการเปลี่ยนพฤติกรรม ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ Johnson and Ettema (1982) ศึกษาการรับชมละครชุด 13 ตอน Freestyle สำหรับเด็กอายุ 9-12 ปี ซึ่งออกแบบเพื่อเปลี่ยนแบบแผนบทบาททางเพศ (Sex-Role Stereotype) ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง โดยศึกษาการรับชมรายการของเด็ก 7,000 คน ใน 7 ประเทศ โดยจะแบ่งกลุ่มให้รับชมภายใต้เงื่อนไขต่างกันไป การประเมินผลโดยรวมแสดงให้เห็นอำนาจของสื่อที่มีผลต่อการเปลี่ยนความเชื่อ (Beliefs) ทัศนคติ (Attitudes) และ ความสนใจ (Interest) ภายใต้เงื่อนไขอันหลากหลาย ผลที่ได้โดยสรุปนั้นจะได้ผลที่ต่างกันไปในแต่ละกลุ่มที่แบ่งไว้ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยโดยละเอียดอีกมากมายที่พยายามจะเข้าถึงประโยชน์ในด้านนี้ของสื่อโทรทัศน์ ผลการศึกษาเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการที่เนื้อหาซึ่งสร้างสรรค์จากสื่อเหล่านั้น ส่งผลในระยะยาวสามารถทำให้เกิดแนวคิด ทัศนคติอันดีต่อสังคมได้ เป็นแนวทางการศึกษาที่ทำให้เห็นได้ว่าสื่อมวลชนสามารถผลิตผลงานที่จะสร้างให้เกิดผลดีก่อคุณประโยชน์ให้เกิดแก่สังคมหรือถึงขั้นเสริมสร้างสังคมก็เป็นได้

เนื้อหาสาระที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนทั้งหมดนั้น สามารถทำให้มนุษย์ได้รับรู้และเข้าใจประสบการณ์ชีวิต แม้ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่ผู้รับสารไม่เคยสัมผัสโดยตรง แต่ผู้รับสารสามารถสัมผัสประสบการณ์เหล่านั้นได้โดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ สื่อมวลชนจึง

เปรียบเทียบได้ทำบทบาทเป็นหน้าต่างในการเปิดโลกทัศน์ให้กับผู้ชม และเป็นกระจกในการสะท้อนภาพบางอย่างให้กับคนในสังคมได้รับรู้ ทั้งสองบทบาทนี้มีความหมายรวมอยู่ในการเป็นสื่อกลางทางสังคมของสื่อมวลชน (Mediation) นั่นเอง สื่อมวลชนเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความเป็นจริงในสังคม ความเป็นจริงของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ ซึ่งอาจจะห่างไกลจากคนส่วนใหญ่ในสังคมเกินกว่าที่จะสัมผัสได้โดยตรง ความเป็นจริงเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดระหว่างคนในสังคมด้วยกระบวนการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและการถ่ายทอดผ่านช่องทางของสื่อมวลชน ทั้งสื่อหนังสือพิมพ์, สื่อวิทยุ, สื่อโทรทัศน์หรือ อินเทอร์เน็ต จะเป็นการถ่ายทอดโดยมีตัวตั้งตัวตี (Advocate) ในสังคมสื่อความเป็นจริงสู่ผู้รับสาร โดยอาจจะเป็นสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หรือ เป็นหน่วยงาน องค์กรต่างๆ บริษัทเอกชนหรืออาจจะเป็นที่ทีมงานผู้ผลิตสื่อเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวตั้งตัวตีต้องการสื่อความเป็นจริงเหล่านี้ไปสู่ผู้รับสารที่เป็นคนหมู่มากในสังคมด้วยมุมมองต่างๆ กันไป ทำให้มนุษย์เกิดการรับรู้และได้รับประสบการณ์โดยอ้อมไปในทิศทางใดทางหนึ่ง อีกทั้งยังสามารถสร้างจิตสำนึก ทศนคติ ความเชื่อที่มีต่อภาพความเป็นจริงนั้น นอกจากนี้สื่อยังเป็นตัวสะท้อนและหล่อหลอมมารฐานของสังคมและทำให้คนมีแนวโน้มที่จะกำหนดการรับรู้และ "ความเป็นจริง" ร่วมกันในสังคม ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ให้กับคนในสังคมได้รับรู้ร่วมตีความสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางสอดคล้องกันไปกับบรรทัดฐานที่สังคมนั้นๆ มีอยู่ ก็จะมีแนวโน้มที่ทำให้สังคมมีการเกาะเกี่ยวกันได้ดียิ่งขึ้นเช่นที่เคยเป็นมา ช่วยรักษาเสถียรภาพทางสังคมให้ดำรงอยู่ได้ต่อไปอีกด้วย

ในบรรดาสื่อมวลชนหลายประเภทนั้น สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อหนึ่งที่มีศักยภาพในการสื่อความหมายและถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ในการจรรโลงสังคม เช่นเดียวกับสื่อมวลชนทุกแขนงที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตและเผยแพร่ "ความรู้" อย่างกว้างขวางอันเป็นความรู้ที่ช่วยให้คนในสังคมได้เรียนรู้ประสบการณ์ของสังคมโลก ช่วยสร้างความรู้และประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้รับสาร ทำให้บุคคลได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวในอดีต ภาวะสังคมในปัจจุบัน และสามารถคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตได้ โดยการรับรู้ และการตีความจาก ข้อความ ข่าวสาร ภาพลักษณ์ และแนวความคิดที่เนื้อหารายการโทรทัศน์ได้เผยแพร่ออกไปนั่นเอง สื่อโทรทัศน์นำเสนอเรื่องราวต่างๆ แสดงบทบาทเสมือนเป็นกระจกในการสะท้อนให้เห็นภาพทั้งทางบวกและทางลบของสังคม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอต่างๆ กันไป เนื้อหาที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์นั้นมีทั้งที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่งขึ้น (Fiction) รายการประเภทที่นำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริงในลักษณะของการให้ความรู้เปิดโลกทัศน์ให้แก่ผู้รับสาร เช่น รายการข่าว, รายการสารคดี, รายการอภิปราย และ รายการความรู้

ขนาดสั้น เป็นต้น ส่วนรายการประเภทที่นำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริงในลักษณะที่เป็นรายการบันเทิงควบคู่ไปกับการแข่งขัน เช่น รายการเกมโชว์ เป็นต้น ยังมีรายการที่นำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริงให้สาระควบคู่กับความบันเทิงแก่ผู้ชมในสังคม เช่น รายการวไรตี้โชว์, รายการทอล์คโชว์ และรายการสัมภาษณ์ ส่วนรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ที่สอดแทรกมากับความสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น การนำเสนอเรื่องราวที่หลากหลายในรายการโทรทัศน์ล้วนแล้วแต่สามารถสร้างประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี ถือเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งความเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นแง่มุมใดก็ตาม ซึ่งจะมีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างความหมาย และความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อทางสังคมขณะนั้นให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสาร จึงอาจกล่าวได้ว่าสื่อโทรทัศน์สามารถนำเสนอเนื้อหาสาระต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสอนหรือให้บทเรียนชีวิตทำให้คนในสังคมแต่ละรุ่นเข้าใจเหตุการณ์ในเรื่องราวต่าง ๆ ได้

ด้วยความหลากหลายของทั้งรูปแบบ และเนื้อหา ที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์โดยทั่วไป ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นลักษณะที่ปรากฏในวงการโทรทัศน์ไทยเช่นเดียวกัน เดิมทีเดียวเนื้อหาที่สะท้อนจากสื่อโทรทัศน์ไทยนั้น มักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นตัวสร้างลักษณะบริโภคนิยมหรือสร้างสังคมวัตถุให้กับผู้ชม หรือส่งเสริมให้คนในสังคมมีพฤติกรรมก้าวร้าว ชอบใช้ความรุนแรง ตามแบบอย่างพฤติกรรมที่พบเห็นตามเนื้อหาที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์นั่นเอง เช่น เนื้อหาของละครบางเรื่องที่เสนอภาพการใช้ความรุนแรงทำร้ายผู้อื่น หรือ การแสดงภาพลามกอนาจารที่สะท้อนการกดขี่ทางเพศแต่ทั้งนี้ภาพจากเนื้อหาที่นำเสนอ ก็ไม่ได้เป็นตัวสะท้อนภาพที่ไม่ดีให้กับสังคมหรือสะท้อนแต่ด้านที่เลวร้ายของสังคม ไม่ใช่เป็นความบันเทิงไร้สาระหรือเป็นพิษภัยต่อสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนภาพที่ดี นำเสนอพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคม และเป็นเนื้อหาสาระที่กำลังเป็นที่ต้องการรู้ของคนในสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ มาตรา 40 ได้มีการกำหนดกฎหมาย อันเกี่ยวกับการจัดสรรคลื่นความถี่ซึ่งเป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ที่เน้นสาระสำคัญในเรื่อง การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม ส่งผลทำให้วงการวิทยุโทรทัศน์ได้รับแรงผลักดันของกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ ดังกล่าว นอกจากนี้แรงผลักดันทางสภาพทางสังคมท่ามกลางสภาวะที่เป็นปัญหาอยู่มากในทุกวันนี้เอง โดยภาวะวิกฤตทางสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ตลอดจนความคาดหวังที่ประชาชนและสังคมมีต่อสถาบันสื่อดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ส่งผลให้ผู้ผลิตรายการทางโทรทัศน์ต่างให้ความสำคัญ เอาใจใส่ที่จะผลิตรายการ โดยการสร้างสรรค์งานโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่คนดูพึงได้รับ ทางด้านสถานีโทรทัศน์ได้มีการปรับผังรายการให้มีรายการสาระบันเทิงที่นำเสนอเนื้อหาอันเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมเข้ามามาก

ยิ่งขึ้น โดยพยายามสอดแทรกสาระเข้าไปในรายการที่มีรูปแบบบันเทิง ยกตัวอย่างเช่น ละครโทรทัศน์ มีการคัดสรรเนื้อเรื่องที่สะท้อนและสร้างสรรค์สังคม อาทิเช่น ละครเรื่องน้องใหม่ร้ายบริสุทธิ์ ทางสถานีไทยทีวีสีช่อง 3 ซึ่งได้รับรางวัลโทรทัศน์ทองคำประจำปี 2543 ละครเรื่องปืนไฟ ได้รับรางวัลผลงานบันเทิงดีเด่น ในฐานะละครสร้างสรรค์สังคมดีเด่น ประจำปี 2544 จากสมาคมนักข่าวบันเทิง การนำเสนอประสบการณ์ของตัวละครที่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง แล้วแทรกสาระแนวคิดอันเป็นประโยชน์เข้าไปโดยไม่ทำให้คนดูรู้สึกว่าคุณสอน คนดูยังคงได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในระหว่างการชม พร้อมทั้งได้รับสาระไปโดยไม่รู้ตัว รายการเกมโชว์ มีการปรับเปลี่ยนให้มีการสอดแทรกสาระความรู้แก่ผู้ชมยิ่งขึ้น ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงเพื่อให้คนดูลุ้นด้วยความตื่นเต้น สนุกสนานเท่านั้น ดังจะเห็นตัวอย่างรายการเกมแก่น ของสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ที่นำเสนอรูปแบบชีวิตของปรัศนีผู้มีอาชีพหลากหลายที่มีชื่อเสียงในธุรกิจต่างๆของคนไทย เป็นผู้ซึ่งต้องผ่านการลองผิดลองถูก ต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการว่าจะประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักเช่นที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดยนำเสนอผ่านรูปแบบเกมโชว์ให้ผู้เข้าแข่งขันได้ทายว่าใครน่าจะเป็นตัวจริง เมื่อเฉลยแล้วว่าตัวจริงคือท่านใดก็จะมีรางวัลให้ปรัศนีย่เล่างถึงชีวิตที่ต่อสู้แก่นมาจนถึงทุกวันนี้ได้ เป็นการสื่อความหมายให้เห็นถึงคุณค่าของมนุษย์ โดยเฉพาะคุณค่าความสามารถในตัวมนุษย์ และคุณค่าในจิตใจมนุษย์ ความพยายามที่นำมาซึ่งความสำเร็จได้ในที่สุด ผู้ชมมีโอกาสได้เรียนรู้ว่าการประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยความพยายามและความคิดสร้างสรรค์ ต้องรู้จักเรียนรู้สิ่งรอบตัวแล้วนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ หรือปรัศนีย่บางท่านสื่อให้เห็นว่าการจะทำสิ่งใดให้สำเร็จนั้นต้องมีความรักในสิ่งนั้นเป็นสำคัญประกอบด้วย นอกจากนี้ ยังมีรายการเกมโชว์ประเภทที่เรียกว่าควิชโชว์หรือรายการปริศนาคำทายต่างๆเกิดขึ้นอีกมากมาย และมีการแข่งขันกันอย่างสูง ทั้งในแง่ของกติกาก็ต้องสนุกสนานน่าติดตามไม่สลับซับซ้อนเกินไป คุณภาพของคำถาม การเฉลยคำถามที่ถูกต้อง รวมทั้งเงินรางวัลอันจูงใจให้ผู้เข้าแข่งขันและผู้ชมทางบ้านได้ลุ้นไปด้วย รายการเหล่านี้เอื้อประโยชน์แก่คนดูในแง่ของการเสริมสร้างความรู้รอบตัวได้เป็นอย่างดี ขณะที่มุ่งให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการลองทายคำตอบไปพร้อมๆ กับผู้เข้าแข่งขันและเอาใจช่วยผู้เข้าแข่งขันนั่นเอง ผู้ชมจะค่อยๆได้รับความรู้เพิ่มเติมไปด้วย เสริมภูมิความรู้สติปัญญาที่มีอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นรายการสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ หรือรายการทอล์คโชว์ ก็เป็น รายการอีกประเภทหนึ่งที่ได้รับคามนิยมกันเป็นอย่างมาก ผู้ชมรายการส่วนใหญ่ชื่นชอบการแสวงหาความบันเทิง ที่สอดแทรกความมีสาระประโยชน์จากองค์ประกอบต่างๆที่อยู่ในรายการ(อาทิตา ชิวปรีชา, 2540) การนำเสนอเนื้อหาในรายการสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงในเรื่องราวที่เป็นที่สนใจของคนในสังคมขณะนั้น หรือ เป็นการนำเสนอทัศนคติ แนวคิด เรื่องราวต่างๆผ่านประสบการณ์ชีวิตของผู้ให้สัมภาษณ์ก็ได้ รายการสัมภาษณ์เป็นรายการที่ สะท้อนแนวคิดความเป็นไปของบุคคลในแง่ต่างๆ ประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสังคมในด้านต่างๆได้เป็น

อย่างดี รายการสัมภาษณ์บุคคลเป็นรายการที่มีคุณลักษณะอันน่าสนใจอย่างหนึ่ง คือเป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นแบบละครหรือนวนิยาย นำเสนอโดยนำเอารูปแบบของการเล่าเรื่องมาใช้ ตัวบุคคลที่มาเป็นผู้ให้สัมภาษณ์นั้น ไม่ว่าจะเป็นดารานักแสดง ผู้มีชื่อเสียง หรือบุคคลทั่วไปที่มีความเป็นมา ชีวิตและงานที่น่าสนใจต่างล้วนมีฐานะเป็นตนเองจริงๆ (Social actors) ทั้งนี้ความสำคัญขึ้นอยู่กับแนวทางการเลือกแขกรับเชิญมานำเสนอและแนวทางการสัมภาษณ์ และประเด็นที่จะเน้นเพื่อให้เกิดแนวคิดอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ชม การสรุปแนวคิดสำคัญเหล่านี้โดยพิธีกรจะช่วยเน้นย้ำให้เห็นคุณค่า และเป็นเสมือนการตอกย้ำแนวคิดที่ถูกที่ควร เป็นประโยชน์ในแนวที่สังคมต้องการให้เป็นและเห็นว่าดี เพื่อให้เข้าถึงผู้รับสารได้มากขึ้น ปัจจุบันวงการโทรทัศน์ไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยนั้น มีรายการสัมภาษณ์เกิดขึ้นอีกหลายรายการ แต่ละรายการมีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอประสบการณ์ทางสังคมในแง่มุมที่แตกต่างกันออกไป บรรยายภาศในรายการก็แตกต่างกัน เช่น รายการหัวใจไม่ยอมแพ้ทางสถานีไอทีวี , ช่วงคนสู้ชีวิต-ช่วงแรงบันดาลใจ รายการทไวไลท์โชว์ทางไทยทีวีสีช่อง 3 , รายการสู้แล้วรวยทางสถานีไอทีวี , รายการคนต้นแบบ ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และ รายการเก่งบวกเฮงทางสถานีโทรทัศน์สีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. เป็นต้น

รายการเจาะใจ เป็นหนึ่งในรายการสัมภาษณ์ที่ได้รับความนิยมยาวนาน อยู่คู่วงการโทรทัศน์ไทยรวมระยะเวลากว่า 10 ปี ตลอดระยะเวลาเน้นการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่มีสาระต่อผู้ชมและสังคม มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ การคัดเลือกแขกรับเชิญ รูปแบบรายการเรื่อยมาเพื่อสามารถดึงดูดผู้ชม จึงได้รับความนิยมจากผู้ชม ดังจะเห็นได้รายการเจาะใจยังมีการขยายเวลาในการออกอากาศเพิ่มขึ้นเสมอมา นอกจากนี้ยังเห็นได้จากผลที่ปรากฏทั้งในรูปแบบที่เป็นรางวัลดีเด่นในด้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกของการได้รับการยอมรับของในสังคมได้ส่วนหนึ่ง ดังนี้ :

- 2535 รางวัลเมขลา รายการสนทนาบันเทิงดีเด่น
- 2537 รางวัลเมขลา รายการบันเทิงส่งเสริมสังคมไทยดีเด่น
- 2538 รางวัลโทรทัศน์ทองคำ สัณญา คุณากร พิธีกรชายยอดเยี่ยม
- 2539 รางวัลโทรทัศน์ทองคำ รายการปกิณกะบันเทิงดีเด่น
- 2541 รางวัลเมขลา รายการบันเทิงสะท้อนสังคมดีเด่น
- รางวัลโทรทัศน์ทองคำ รายการปกิณกะบันเทิงดีเด่น
- รางวัลโทรทัศน์ทองคำ ดำรง พุฒตาล และ สัณญา คุณากร
- ทีมผู้ดำเนินรายการดีเด่น

2543 รางวัลทีอพออวอร์ดส รายการวาไรตี้หรือทอล์คโชว์ดีเด่น

รายการเจาะใจ ผลิตโดยบริษัท เจ เอส แอล จำกัด เริ่มต้นตั้งแต่ใช้ชื่อรายการ “เจาะใจใสใจ” เป็นรายการที่มีรูปแบบสัมภาษณ์พูดคุยผสมผสานด้วยละครและเกมการแข่งขัน ออกอากาศครั้งแรกเมื่อ 3 มกราคม 2531 มีพิธีกรผู้ดำเนินรายการ 2 ท่าน คือ คุณดำรง พุฒตาล และ คุณสัญญา คุณากร ในช่วงเริ่มแรกแขกรับเชิญรายการจะเป็นดารานักแสดงหรือผู้มีชื่อเสียงเป็นหลัก โดยนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่เป็นแขกรับเชิญ หลากหลายรูปแบบความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็น คู่พ่อลูก / คู่พี่น้อง หรือ คู่สามีภรรยา เป็นต้น ให้มาเล่นเกมด้วยการทายใจกัน ต่อมาเปลี่ยนแปลงรูปแบบรายการเป็นการสัมภาษณ์อย่างเดียว จึงเปลี่ยนชื่อรายการเป็น “เจาะใจ” แขกรับเชิญยังคงเป็นดารานักแสดงและผู้มีชื่อเสียงเช่นเดิม รายการมีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ทั้งในการคัดเลือกแขกรับเชิญนำเสนอเรื่องราวในรายการ ตลอดจนปรับเปลี่ยนรายละเอียดการแบ่งช่วงต่างๆ ในรายการ จนกระทั่งปัจจุบันมีการเปลี่ยนพิธีกรเป็น คุณนารากร ตีทยาน มารับหน้าที่แทน คุณดำรง พุฒตาล ทีมงานของรายการต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง เพื่อที่รายการจะเป็นที่ครองใจผู้ชมได้มากและยาวนาน และยังต้องการได้รับการสนับสนุนจากเอเยนซีโฆษณาที่เป็นผู้ซื้อเวลาอีกด้วยเห็นได้ว่าเนื้อหาของรายการเจาะใจปัจจุบัน ภายใต้จุดยืนของทีมผู้ผลิต รายการที่ประกาศชัดว่ามุ่งนำเสนอเรื่องที่มีสาระประโยชน์ต่อผู้ชมและสังคม มีการนำเสนอประสบการณ์ทางสังคมอันหลากหลายผ่านชีวิตของแขกรับเชิญ โดยไม่เน้นว่าจะต้องเป็นดารานักแสดงหรือผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคมเท่านั้น จากการติดตามชมตลอดระยะเวลา 2 ปีหลังนี้ มีแขกรับเชิญที่เป็นบุคคลหลากหลายอาชีพ หลากรูปแบบชีวิต ไม่ว่าจะเป็น กระเป๋ารถเมล์ คนพิการ ผู้ป่วยด้วยโรคร้ายแรงต่างๆ นักการเมือง และดารานักแสดง เน้นการนำเสนอการดำรงชีวิตอันรอบด้าน ประเด็นของเรื่องราวที่นำเสนอแต่ละตอนก็แตกต่างกันไป เช่น สัมภาษณ์ผู้เคราะห์ร้ายที่ได้รับการวินิจฉัยโรคจากแพทย์ผิดพลาด สัมภาษณ์นักร้องดาราที่กำลังมีข่าวเป็นที่สนใจอยู่ในเวลานั้น สัมภาษณ์คุณหมอนักพัฒนาทางภาคเหนือ สัมภาษณ์คุณครูสาวนักพัฒนาที่สอนหญิงบริการในพัฒนพงศ์ สัมภาษณ์ครอบครัวที่ประสบเคราะห์กรรมลูกที่เกิดมาไม่ปกติ เป็นต้น ในทุกประเด็นที่หลายหลายนี้รายการจะพยายามนำเสนอจุดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ชมเสมอ พิธีกรจะถามอย่างเจาะลึก เจาะใจ ให้เห็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์ ชี้ให้เห็นสิ่งที่พึงระวัง ไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นที่แขกรับเชิญประสบ หรือ ชี้ให้เห็นพฤติกรรมที่ดีสร้างสรรค์สังคมที่แขกรับเชิญแสดงออกซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ชม เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความสมัครใจ (Helping) ในตอนที่แขกรับเชิญเป็นครูผู้หญิงที่อาสาสอนภาษาอังกฤษแก่หญิงบริการในพัฒนพงศ์ ด้วยเจตนาจะให้ความรู้แก่ผู้หญิงเหล่านั้นได้มีความรู้ติดตัวสามารถสื่อสารได้ถูกต้อง และอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ต่อไป เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจไม่หวังผลประโยชน์อันจะเกิดแก่ตนเอง

เป็นต้น บางกรณีนำเสนอประเด็น ประสบการณ์ชีวิตของเขารับเชิญที่มีการกระทำผิดพลาดซึ่งนำพาผลร้ายมาสู่ชีวิตเขานั้น จะเป็นการชี้ให้เห็นผลลัพธ์ของการกระทำนั้นอย่างชัดเจน เช่น ตอนชีวิตหลงการศของคณพิง ลำพระเพลิง ที่ครั้งหนึ่งเมื่อเริ่มประสบความสำเร็จได้ละเลยครอบครัวไม่ได้ดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร จนถึงวันที่ภรรยาประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตไปแล้วนั้นแม้ว่าจะเสียใจสักเพียงใดก็ไม่มีความกลับมาได้อีก จึงได้บทเรียนแห่งชีวิตว่าต้องดูแลคนใกล้ชิดญาติมิตรที่มีความหมายต่อตนให้ดีที่สุดตั้งแต่ในวันนี้นี้วันที่ยังมีชีวิตอยู่อย่างดีที่สุด เป็นต้น ในการนำเสนอั้นบางครั้งคุณดำรงจะแสดงความคิดเห็นเชิงเสนอแนะแทรกเข้าด้วย ส่วนคุณสัญญาจะเปิดประเด็นให้ผู้ชมติดตามไปอย่างมีเหตุผล ถ้าเชื่อก็เชื่ออย่างมีเหตุผล จะเห็นได้ว่าการคัดสรรเขารับเชิญ การเลือกประเด็นใดมาเล่าในมุมมองใดได้นั้น เป็นการสะท้อนประสบการณ์ชีวิตแก่ผู้ชมซึ่งจะสะท้อนสภาวะสังคมและสะท้อนแนวคิดใดที่แฝงอยู่ในชีวิตคนที่เห็นในจอโทรทัศน์ เป็นการสร้างความรู้และประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้รับสารได้ซึมซับความคิด และอุดมการณ์ต่างๆ โดยไม่รู้ตัวเป็นลักษณะที่สื่อทำหน้าที่เสมือนสถาบันครอบครัว พ่อ-แม่ ครูอาจารย์ สถาบันศาสนา ที่คอยชี้แนะตลอดจนเป็นตัวอย่างหรือนำเสนอตัวอย่างที่ดีในการดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม อยู่รอดในสังคมได้ ยิ่งไปกว่านั้นแต่ละชุดของ "ประสบการณ์" ที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์นั้น สร้างความหมายให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ชมได้ หากเป็นประสบการณ์ตรงในชีวิตที่ไม่มีสื่อมวลชนมาเป็นสื่อกลาง เมื่อใดที่มนุษย์ประสบปัญหา ท้อแท้ สับสน ไม่พบทางออกในชีวิตนั้น เมื่อนั้นมักได้ยินเสมอว่า "ให้มองคนที่ลำบาก ทุกข์เข็ญกว่าเรา" เพื่อให้เรามีกำลังใจในการต่อสู้ต่อไปให้ได้ และนี่เองคือสิ่งที่สื่อโทรทัศน์ได้ทำหน้าที่นำ "ชีวิต" เหล่านี้ มาเล่าถึงประสบการณ์ที่แสนสำคัญให้ผู้ชมได้รับรู้ ว่าจุดผกผันของชีวิตนั้นเป็นอย่างไร วิธีคิดแบบใดที่ทำให้เขาผ่านช่วงเวลาเหล่านั้นมาได้ หรือ กว่าจะมาประสบความสำเร็จเช่นทุกวันนี้ต้องทำอะไรบ้าง พฤติกรรมแบบใดที่ส่งผลดีต่อชีวิต ข้อมูลและความเข้าใจที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ล้วนให้ผู้ชมได้เก็บไว้ใน "คลังแห่งความรู้ในสมอง" เพื่อนำแนวคิดนี้กลับมาใช้เมื่อถึงเวลาที่ประสบการณ์ตรงของชีวิตผ่านมาถึงจุดเดียวกันนี้ในสักวันหนึ่ง เท่ากับว่าผู้ชมได้รับความหมายที่สื่อสร้างขึ้นมานั้น มาอยู่ในคลังแห่งความรู้จนกลายเป็นความหมายของบุคคลขึ้นมาแล้วนั่นเอง ทั้งนี้เป็นการมองย้อนไปสู่การที่สังคมเคยมั่นคงและสุขสงบอยู่ได้จนกระทั่งก่อนประสบภาวะวิกฤตนั้น อยู่ได้ด้วยแนวคิดใดบ้าง เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่กำลังประสบสถานการณ์ต่างๆอยู่ในปัจจุบันและสามารถนำไปใช้กับสิ่งที่จะประสบต่อไปในอนาคตด้วย เนื้อหาที่นำเสนอในรายการเจาะใจแต่ละตอนนั้น มักจะเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงในวงสนทนาต่างๆเสมอผลสืบเนื่องอันอาจเกิดแก่ผู้ชมรายการได้นั้น คือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของบุคคลต่างๆ ที่ถ่ายทอดผ่านสื่อโทรทัศน์จนเกิดเป็นประสบการณ์โดยอ้อมของตนเอง แต่จะเกิดขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ของผู้รับสารเองด้วย อย่างไรก็ตามเนื้อหาจากสื่อไม่ใช่

ตัวที่จะปลูกฝังแนวคิดหรือทัศนคติทั้งหมดได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวผู้รับ และบริบทแวดล้อม งานวิจัยฉบับนี้จึงไม่ได้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดแก่ผู้รับสาร

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์ การเป็นตัวกลางในการนำเสนอเนื้อหาของรายการเจาะใจ ให้รู้ว่รายการที่ศึกษานี้มีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของรายการอย่างไร ได้แสดงบทบาทนำเสนอการสะท้อนประสบการณ์ชีวิตและสังคมด้านใดที่ถูกนำมาถ่ายทอดความหมายแก่ผู้ชมในช่วงเวลาแห่งวิกฤตสังคมอย่างเช่นทุกวันนี้ ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของรายการ เพื่อหาแนวทางอันเหมาะสมให้เกิดรายการที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและคนในสังคมได้

ปัญหานำวิจัย

- 1.ความเป็นมาและพัฒนาการของรายการเจาะใจเป็นอย่างไร
- 2.ภาพสะท้อนประสบการณ์ชีวิตและสังคมที่ปรากฏในรายการเจาะใจนั้น มีลักษณะเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนออย่างไร

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

- 1.เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของรายการเจาะใจ
- 2.เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอภาพสะท้อนประสบการณ์ชีวิตและสังคมซึ่งปรากฏในรายการเจาะใจ

นิยามศัพท์

การสะท้อนภาพประสบการณ์ชีวิตและสังคม หมายถึง การคิดสรรและนำเสนอเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยมุมมองของทีมผู้ผลิตรายการเจาะใจเพื่อสื่อความหมายหรือย้ำความหมายของประสบการณ์นั้น ๆ

ลักษณะเนื้อหา

หมายถึง ประเด็นและสาระสำคัญของเนื้อหาแต่ละตอนซึ่งสะท้อนประสบการณ์ชีวิตและสังคมในรายการเจาะใจ

รูปแบบการนำเสนอ

หมายถึง แบบแผนและวิธีการถ่ายทอดความหมายของเนื้อหาแต่ละประเด็น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนารายการโทรทัศน์ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ชมในเชิงสร้างสรรค์สังคมต่อไปในอนาคต
2. ใช้เป็นประโยชน์ในการหาคำความรู้เรื่องการทำบทบาทหน้าที่สื่อมวลชนในรายการอื่นๆ ได้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย